

SKÖTSELPLAN FÖR NATURRESERVATET JÄTTENEKÄRRET**1. ALLMÄN BESKRIVNING****A. Data**

Areal:	Ca 11,3 ha
Kommun:	Falköping
Socken:	Gudhem
Läge:	Reservatet är beläget 2,5 km V Friggeråkers kyrka och 2,6 km NNV Falköping
Kartor:	Topografiska karta 8D Skara SV Ekonomiska kartor 083 03 och 083 13
Fastighet:	Jättene 14:2
Ägare:	Bengt Larsson
Övriga skydd:	Skydd för landskapsbilden enligt § 19 naturvårdslagen (beslut innan 1975). Beslutsdatum 1969-03-31

Reservatsförvaltare: Länsstyrelsen

B. Reservatets syfte

Reservatets syfte är att bevara och utveckla ett antal betes- och slåtterhävdade extremrikkärr och öppna fuktängar med rik flora i mosaik med örtrik björksumpskog. Syftet är även att bevara ett område med äldre lövskog av lundtyp för fri utveckling. Syftena är främst naturvetenskapliga.

C. Översiktlig beskrivning av nuvarande förhållanden**Naturförhållanden**

Topografi: Reservatet är beläget på Mössebergs nordöstra sluttning. Hela området sluttar mot nordost. Skarpaste lutningen finns i kärrpartierna. Områdets högsta punkt ligger på en nivå av ca 295 m ö h, lägsta punkten på ca 265 m ö h.

Reservatet har en utsträckning i öst-västlig ledd av ca 375 m och i nordsydlig riktning av ca 400 m.

Omgivningarna i öster utgörs främst av åkermarker medan granplanteringar utgör gräns mot reservatet i NV och S.

Geologi: Reservatet ligger nästan uteslutande på platåbergens lerskifferlager. Längst upp i väster ansluter området till diabaslagret medan kalkstenen ansluter längst ned i öster. Berget går ej i dagen på något ställe i reservatet. Marken är relativt rik på block och sten, främst bestående av diabas.

Jordlagren, som utgörs av morän, är relativt mäktiga i hela området. Jordarnas näringsrikedom måste bedömas som god och markens innehåll av basiska substanser som högt. Markerna är huvudsakligen friska till fuktiga.

Hydrologi: De nedre delarna av reservatet präglas starkt av framspringande rörligt grundvatten. Några starkt vattenförande koncentrerade källflöden finns emellertid ej. Två mindre bäckar som har sin upprinnelse högre upp på berget rinner genom reservatet. Flödena i bäckarnas övre lopp är varierande beroende på säsongen medan de nedströms kärren har kontinuerligt flöde. I östra kanten av reservatet har bäckarnas lopp kanaliserats i ett större dike med ett mindre dräneringsdike upp mot sumpskogen. 1978 kulverterades den norra delen av detta dike och en större kulvertbrunn finns vid kulvertens böijan. En anslutande kulvertering finns utmed vägen upp till Folkagården. Dessa ingrepp har ringa hydrologisk inverkan på själva reservatet.

Vegetation: Den näringsrika berggrunden och den goda vattentillgången medför att friska till våta marker av ängsserien dominerar vegetationstyperna. Ett av länets största axag-kärr utgör kärnan i reservatet. De orörda lövskogarna bildar ett brott mot Mössebergs allt mer barrklädda sluttningar.

Skogsmarker

Skogsmarkerna i reservatet är av två typer. Ovanför kärren finns en aspdominerad skog av lundtyp med rikligt med torrträd och lågor. Nedanför kärren utgörs skogen av björksumpskog av örtyp.

Lövskog av lundtyp

Trädsiktet: Trädsiktet domineras av grov, högvuxen asp. Av detta trädslag finns i skogen rikligt med torrträd och lågor. Flera av asparna har bohål. Inslaget av andra trädslag, framför allt fågelbär, vårtbjörk och högvuxen alm är ställvis stort. Enstaka förekommer hägg, rönn, oxel och säl. Ask förekommer sparsamt, framför allt i de södra delarna utmed bäckarna. Skogen är avsevärt glesare i de södra delarna. Detta beror dels på att igenväxningen gått långsammare här, dels på att några vindfällen under de senaste decennierna röjts upp. En mindre, ca 10 år gammal, granplantering har inkluderats längst i väster. Här finns också några planterade vitgranar (*Abies alba*).

Busksiktet: Busksiktet domineras av rikligt med hassel. På flera ställen i skogen finns ett stort uppslag av ung alm och ask.

Fältsiktet: Fältsiktet domineras av frisk örtyp med ett stort antal lundväxter. Hässlebrodd, lundgröe, lundelm, rödblåra, stinksyska, nejlikrot, ängsfräken, majbräken, träjon, blåsippa, vitsippa, skogssallat, lungört förekommer allmänt. Mer sparsamt förekommer långsvingel, hässleklocka, kransrams, trolldruva, sårläka, vårärt, skogsvicker. Som rester från öppnare tider finns här och var gullviva och skogsnäva.

Bottenskikt: Bottenskiktet domineras av typiska lövskogsmassor som *Rhytidiadelphus triquetrus*, *Cirriphyllum piliferum*, *Atrichum. undulatum*. Här och där finns arter som *Plagioninium*, *undulatum*.

Kryptogammiljöer i övrigt: På asparna förekommer en växtlig epifytflora, där dock ej några hotade arter noterats. Rikligt förekommer mossor som *Radula complanata*, *Honialia trichomanoides* och lavar som *Peltigera praetextata*, *Phlyctis argena*. Skogsbeståndet kan antas vara av första generationen uppkommen på äldre slätter- eller betesmarker. På hassel förekommer krushätternossan *Ulota crispa* frekvent.

På äldre asplågor finns rikligt med den vedlevande mossan *Platygyrium repens*.

Den rika tillgången på framför allt asplågor kan innebära att vedsvampfloran är av intresse. Detta är emellertid ej dokumenterat.

Örtrik björksumpskog

Trädsiktet: Trädsiktet domineras av knotigt vuxen, medelhög glasbjörk. Enstaka torrträd av björk står här och var i skogen. På fastare mark finns inslag av asp, oxel och rönn. I kanterna mot kärren ökar inslaget av såväl klibbal som gråal.

Busksiktet: Busksiktet i sumpskogen är ej välutvecklat. Det utgörs av enstaka hasselbuskar framför allt på fastare mark samt brakved. Olvon och videarter är andra inslag i busksiktet.

Fältsiktet: Markvegetationen intas av en högväxt vegetation som framför allt i de södra delarna domineras av nästan manshög brunstarr. Beståndet är bland länets största. I norr dominerar älggräs. I övrigt finns inslag av strätta, humleblomster, vänderot, kärfflbbila, kärrtistel, tuvtätel, tussilago, sjöfräken, skogssäv, majbräken och blodrot. Rester från tider med öppnare vegetation är smörbollar, tuvstarr, tvåblad, gulvial och ängsvädd.

Extremrikkärren

I slutningen ligger ett antal extremrikkärr av soligen typ avskurna sinsemellan av sumpskog. De största kärren ligger i norr och är av axag-typ. Ett mindre extremrikkärr finns i söder. Kärren är vackra exempel på extremrikkärr av axag-typ och bildar tillsammans en av länets största ytor av denna vegetation. Kärren är klassade som riksobjekt och i naturvårdsprogrammet för Skaraborgs län bedöms de ha högsta naturvärdesklass.

Nedanför det största av kärren finns en instängslad, grävd källa.

Trädsikt och busksikt: I kanterna förekommer en successivt mer högvuxen övergångszon mot björksumpskog respektive lundartad lövskog bestående av björk, de båda alarterna samt *Salix*-arter av olika slag.

Fältsiktet: De norra kärren består av fastmattekärr av axag-typ. I dessa finns ett stort inslag av bladvass som om ingen hävd kommer till stånd kan komma att spoliera kärrens floristiska värden. Dominanter i fältsiktet i dessa kärr är axag, ryltåg, bladvass och näbbstarr. Särskilt intressant i Jättenekärren är den stora förekomsten av sumpnycklar. Denna är av en typ med fläckiga blad och växer alltså i rika kärr till skillnad mot normalformen som har ofläckade blad och växer i fattigare kärr. Denna

typ med fläckiga blad förekommer på några få ställen i extremrikkärr i Västergötland. Dess släktskap med andra former är omtvistad, men anses av vissa forskare närstående i flällen förekommande former som fjällnyckeln, *Daetylorhiza lapponica*. Av övriga växter kan noteras majviva, slankstarr, flugblomster, skogsnycklar, kärrknipprot (även vita former), tätört, kärrspira, ängsstarr, gräsull, slätterblomma, tagelsäv och vildlin. Särskilt i övergångszonerna mot skogsmarkerna är tuvstarr vanligt. Det sydligaste kärret kan karakteriseras som ett fastmattekärr av *Campylium-Drepanocladus*-typ. Även här förekommer axag men mindre dominant. Blåtåtel intar en mer framskjuten plats. Bladvass saknas nästan. Här och där i kärren förekommer stenar och mindre block.

Bottenskikt: Bottenskiktet i kärren domineras av *Drepanocladus intermedius* med stort inslag av andra brunmossor som *Campylium stellatum*, *Calliergonella cuspidata*, *Plagiomnium elatum*, *Brytun pseudotriquetrum*. På tuvkanter är *Ctenidium molluscum* vanlig. *Cratoneuron commutatum* växer sparsamt utmed en bäck men kalktuffbildning har ej noterats. *Helodium blandowii* har noterats i en mindre kärryta.

Öppna marker

De nedersta delarna, längst i NO, utgörs av fuktängsvegetation, som i de nedre delarna påverkats av markarbeten i samband med kulverteringen av diket i östkanten. Floran är dock artrik och är ej påverkad av konstgödsling. Så förekommer t.ex. arter som majviva, darrgräs, vitmåra, skogsnycklar, smörbollar, tvåblad, gökblomster, krusfrö, prästkrage, ängsvädd, ormrot, kärrfibbla, kärrsälting, slankstarr, hirsstarr, näbbstarr och knagglestarr. Dominanter är älggräs, humleblomster, brunört och tussilago. Bland graminiderna dominerar sengröe och tuvtåtel. Av arter som indikerar kulturpåverkan märks tuvtåtel, smörblomma, vägtistel, kummin och hundäxing. Uppslag av klibbal och gråal finns på några ställen. Detta område är den enda goda betesmarken i området och utgör ett underlag för betesdrift i de nedre delarna av reservatet. Ett dike har grävts från kulvertbrunnen upp mot björksumpskogen.

Djurlivet: Området är ett frekventerat tillhåll för vilt. Älg kalvar regelbundet i reservatet. Hackspettar av flera arter har ett tillhåll i den äldre lövskogen ovanför kärren. Flera andra hålhäckande fågelarter häckar i de gamla asparna. Även i övrigt är skogen rik på lövskogstättningar. Den rikliga förekomsten av sena successionsstadier av asp kan innebära att en intressant vedlevande insektsfauna finns.

Markanvändning: Området har under innevarande sekel framför allt använts som betesmark. Betet upphörde 1977. Därefter har de slogs senast 1991 av Naturvårdstjänst. Under slutet av förra seklet var området i sin helhet ängsmark med inslag av lövträd enligt den gamla ekonomiska kartan (1877-1882). De skogklädda delarna har i huvudsak ej blivit föremål för några skogsvårdande åtgärder på ca 25 år. Längre tillbaka plockhöggs virke för vedbrand.

Ett mindre område i väster har planterats med gran där sedan rójningar skett vid två tillfällen. Upprøjning av vindfällan har skett längst i söder vid några tillfällen.

En kraftledning och en teleledning skär genom såväl skogsmarkerna som det norra kärret. Särskilda servitut för dessa luftledningar saknas.

Tillgänglighet: Jättenekärret kan nås från riksväg 47, varifrån man ca 3,5 km norr om Falköping tar in på vägen mot Jättene och sedan följer vägen mot Hallan. Reservatet ligger mellan vägarna mot Hallan och Folkagården

II. MARK- OCH VEGETATIONSVÅRD

A. Allmän målsättning

Bevara ett antal extremrikkärr och öppna fuktängar i hävdad skick samt bevara en lövskog av lundtyp för fri utveckling.

B. Principer för disposition av mark och allmänna åtgärder

För att uppnå reservatets syften bör de nedre delarna hävdas genom bete medan den övre lövskogen av lundtyp ska lämnas åt fri utveckling och betesfredas. Betesdjuren ska vara nötkreatur (hondjur). I de norra kärren bör hävden kompletteras med slätter av bladvass. Denna slätter bör ske sent och bör till en böjan vara årlig. Slåttern kan ske med lie eller gräsätare.

Uppsättning av elstängsel ska ske enligt karta bilaga 2. Elstängsel väljes eftersom området är mycket viltrikt och risk för att älgkalvar och rådjur skadar sig på taggtråd. Eltråden ska tas ner varje höst efter betets upphörande. Upprustning ska ske av taggtrådstängslet runt den grävda källan. En självbetjäningspump ska sättas upp vid den grävda källan nedom kärren för att tillgodose behovet av vatten för de betande djuren. Kvaliteten på betet får anses relativt dålig varför det vid vissa tillfällen kan bli nödvändigt med stödutfodring av betesdjuren i skötselområde 5.

C. Detaljbeskrivningar

Skötselområde 1

Beskrivning: Lövskog dominerad av asp med fältskikt av lundtyp. Rikligt med torrträd och lågor.

Målsättning: Lövskog som lämnas till fri utveckling för att utvecklas mot lövurskog. Området ska ej betas frånsett en smal kantzon mot kärren.

Engångsåtgärder: Ta bort granarna i väster eller alternativt låta dessa växa upp för senare avverkning och i samband med detta överföring till lövskog genom naturlig föryngring. I det senare fallet kan granar under tiden fram till slutavverkning avverkas.

Underhållsåtgärder: Uppkomst av gran röjs bort i lövskogen vart tionde år. I övrigt inga åtgärder.

Skötselområde 2

Beskrivning: Extremrikkärr av axag-typ med inträngande bladvass.

Målsättning: Att bevara ett stort betes- och slätterhävdat axag-kärr med extremrikkärrsflora.

Engångsåtgärder: Ta bort träden mellan kärren och mellan kärren och vägen samt utvidga kärren ca 10 m in mot skogsmarken. Alla buskar i kärren röjes bort och bränns utanför kärret alternativt transporteras bort från området.

Underhållsåtgärder: Sen slätter med skärande redskap i syfte att bekämpa vass. Vasshöet kan läggas på särskilda platser i björksumpskogen nedom kärren. Vasshöet kan eventuellt brännas på dessa platser. Bete i samband med bete i område 5.

Buskröjning vart femte år eller vid behov.

Skötselområde 3

Beskrivning: Extremrikkärr av Campylium-Drepanoeladus-typ.

Målsättning: Att bevara ett betes- och eventuellt slåtterhävdat extremrikkärr.

Engångsåtgärder: Buskar och mindre träd i kärret röjes bort och brännes utanför våtmarken.

Underhållsåtgärder: Buskar röjes bort vart femte år och brännes utanför våtmarken. Bete i samband med bete av skötselområde 5.

Om bladvass tenderar att tränga in kan betet även i detta kärr kompletteras med slåtter av bladvass.

Skötselområde 4

Beskrivning: Björksumpskog av högört-typ.

Målsättning: Betad björksumpskog där trädskiktet lämnas åt fri utveckling. Alternativt kan en viss gallring av träden ske varvid torrträd och en del äldre björkar sparas.

Engångsåtgärder: Uppsättning av självbetjäningspump och upprustning av taggtrådstängsel runt den grävda källan. I övrigt inga åtgärder alternativt gallring av björkskogen.

Eventuellt kan skogen mellan skötselområdena 2 och 3 gallras och röjas så att fri sikt mellan de olika kärrtorna erhålles.

Underhållsåtgärder: Bete i samband med bete av skötselområde 5.

Skötselområde 5

Beskrivning: Fuktängar som längst i öster är påverkade av kulverteringsarbeten.

Målsättning: Betad öppen mark.

Engångsåtgärder: Röjning av buskar och träd. Riset brännes.

Underhållsåtgärder: Bete med relativt sent påsläpp (ca 15 juli). Vart femte år röjes området på uppkommande buskar.

D. Prioritering av skötselåtgärderna

De olika skötselåtgärderna bör utföras i följande prioriteringsordning:

1. Röjning av buskar och sly
2. Årlig vassslåtter samt ordnande av årlig betesdnift
3. Borttagande av uppkommande gran i lövskogen
4. Gallring av björksumpskogen

5. Åtgärder i granplanteringen

III. ANORDNINGAR FÖR FRILUFSLIVET

A. Allmän målsättning

Reservatets syfte är främst naturvetenskapliga. För att underlätta för allmänheten att besöka området och bedriva naturstudier bör en mindre stig markeras ut (se bilaga 3) som löper genom de tre viktigaste vegetationstyperna: extremrikkärr, björksumpskog och lövskog av lundtyp.

B. Information för besökande

Informationstavlor sätts upp på platser som markeras på bifogad karta, bilaga 3. Tavlorna ska följa svensk standard och beskriva reservatets syfte, dess naturvärden samt gällande föreskrifter. Tavlorna ska även innehålla karta där reservatets gränser, vegetationstyper och geografiska föremål markerats

Gränsmarkeringar ska utföras enligt naturvårdsverkets anvisningar.

Parkeringsplats för maximalt fem personbilar anlägges söder om reservatet utmed vägen mot Hallan. Se bilaga 3

IV. REVISION AV SKÖTSELPLANEN

Metoderna och skötseln av reservatet bör utvärderas vart 10:e år för att utröna om målsättningen uppfylls.

För att kontrollera skötselåtgärdernas betydelse bör en detaljerad dokumentation av orkidéer framför allt sumpnyckelförekomsten utföras. Dessutom bör bladvassens utbredning dokumenteras.

V. KOSTNADSKALKYL

Kostnadskalkyl för naturvårdsförvaltningen

Undantas från fastställelse

ÅTGÄRD

	1996	1997	1998	1999
Gränsmarkering	6			
Informationstavlor		10		
Stängsling (borttagande av stängsel)	20			
Stängselunderhåll		2	2	2
Självbetjäningsskylt	2			
Bete	10	10	10	10
Parkering	5			
Tillsyn	5	5	5	5
Vasslätter	14	14	14	14
Röjning	15	13	13	13
Led		5		
Summa	77	59	44	44

VI. ANSVARSFÖRDELNING OCH FINANSIERING

Staten ansvarar genom förvaltaren för informationsskyltar, gränsutmärkning, stängsling, parkeringsplats, stiganläggning och stigunderhåll, mark och vegetationsvård samt för att i reservatet utförda åtgärder sker i enlighet med skötselplanen.

Finansiering av naturvårdsförvaltning

Bekostas av staten: Samtliga i kostnadskalkylen angivna poster.

Bekostas av markägaren: Åtgärder i granplanteringen och kostnader i samband därmed.

VII. REFERENSER

Länsstyrelsen i Skaraborgs län, 1984: Naturvårdsprogram för Skaraborgs län - Meddelande 9/84